הורות כעמודו של עולם

"על שלושה דברים העולם עומד

על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים"

היבט הורי

רינה כהן *

מבוא – הנושא, התוכן והמטרה של פירוש המשנה במאמר:

העולם, משמע – ***היקום*** כולו עומד, כלומר, יוצר את קיומו, יציבותו והמשכיותו משלושת היסודות המרכיבים: תורה, עבודה, גמילות חסדים.

העולם, משמע – ***החיים*** מתנהלים, ניזונים, צומחים ומתפתחים משלושת היסודות: תורה, עבודה, גמילות חסדים.

העולם, משמע – ***האדם*** שהוא עולם ומלוא נוצר, מתפתח ומתנהל באמצעות שלושת היסודות: תורה, עבודה, גמילות חסדים.

העולם, משמע – ***ההורים*** שהם יוצרי החיים האנושיים – יוצרי האדם – והם המופקדים על שמירתם, קיומם וצמיחתם אף הם פועלים באמצעות שלושת היסודות: תורה, עבודה, גמילות חסדים.

בפירושי חז"ל ראשונים ואחרונים למשנה זו נאמר שהעולם נברא כדי שתתקיים תורה, עבודה וגמילות חסדים.

מה יש בהם בשלושת היסודות-המרכיבים שעל פיהם ובאמצעותם נוצרים מתנהלים, ומתפתחים העולמות כולם כדברי המשנה? מהי תרומתם לקיום העולם וכיצד קיומם מקיים עולם?

---

* **המחברת מודה לעו"ד הרב אברהם כהן על הסיוע בכתיבת המאמר ולגב' טובה הדר על העזרה בעיצובו והפקתו**

1 אבות דר"נ נו"א פל"א, מועא

במאמר נעלה מחשבות וננסה לגבש תפיסה מבהירה על מהותם של העולם ושלושת היסודות מההיבט ההורי. מכיוון ש"תכלית בריאת העולם היא האדם: "שאדם אחד שקול כנגד מעשה בראשית כולו " 1 ומאז אדם הראשון, הורים הם אלו היוצרים-בוראים עולמות ואחראים על קיומם והתפתחותם**. יש מקום לבחינת משמעות המשנה בעולם ההורות במאמר נשאלות השאלות מהי הורות וכיצד "תורה, עבודה וגמילות חסדים" יוצרים את עולם ההורות ותומכים בה במילוי ייעודה ובהשגת תכליתה שהם יצירתו, גידולו, בנינו והצמחתו של אדם שלם.

חשיבות מרובה יש להבהרות והבנות אלו שעשויות לספק תובנות ישנות-חדשות לגבי מהותה קיומה, משמעותה ועיצובה של הורות בכלל ושל הורות טובה ומיטיבה בפרט.

הורות – מה יום מיומיים ?

מחקרים פסיכולוגיים וחינוכיים על ילדים מדגישים באופן חד משמעי את חשיבותה ומרכזיותה של ההורות להתפתחותו התקינה גופנית ונפשית של הילד והמתבגר (ברגמן, כהן 1994; ויניקוט 1995; הנדריקס, האנט 1998). מחקרים נוספים בתחומי הסוציולוגיה והפסיכולוגיה של האדם הבוגר מגלים את משמעותה העמוקה של ההורות בחייו של הבוגר- ההורה ואת היותה ציר מרכזי במבנה החברתי של חברות ותרבויות רבות.

סוגיות חברתיות-חינוכיות קשות המתגברות כיום, כגון אלימות, התמכרויות, חרדה, דכאון ותת-משיגות של ילדים ומתבגרים ובהמשך אף של בוגרים, מוסברות, לפחות בחלקן, כמושפעות מתיפקוד הורי מעלות אף הן את נושא ההורות על סדר היום החינוכי והחברתי.

אין ספק שהורות טובה ומיטיבה מוכרת כיום, בעיקר ע"י אנשי חינוך וטיפול ולעיתים אף ע"י ההורים עצמם, כנכס משמעותי ביותר לילדים, להורים ולחברה כולה (עומר, 1999, כהן 2000). משום כל הסיבות האלה נמצאת ההורות בזמננו על סדר היום החינוכי, והחברתי.

**** "שלושה שותפים הן באדם הקב"ה ואביו ואמו" – קידושין ל: אנו ערים ומודעים למשמעותה של משנה זו, אך במסגרת המאמר אנו שמים דגש על ההורות ובחינת מהותה ולצורך הבהרה זו בלבד נתייחס במאמר רק להורים כיוצרים את עולם הילד-האדם**

בו זמנית נמצאת ההורות עצמה, לעיתים קרובות, במצוקה רבה המחלישה אותה ואינה מאפשרת לה לתפקד ולפעול במיטבה. המציאות ההורית כיום היא רבת-פנים ומן הראוי להכירה מקרוב כדי לעמוד על עוצמותיה ולזהות את חולשותיה. זאת על-מנת לפתח תובנות על מצבה ודרכי פעולה להעצמתה וחיזוקה כדי שתוכל למלא את תפקידיה ולהגשים את ייעודה.

על מצב ההורות - מציאות, סוגיות ודילמות

במהותה הורות היא תפקיד תלוי זמן ומקום. בעידן של שבירת איזונים, ניפוץ מיתוסים ונטישת מסורות בצד טשטוש גבולות ותהליכי גלובליזציה, העצמת האינדיבידואליזם, אובדן הסדר והסמכות וריבוי זכויות מול התמעטות האחריות והחובות נמצאת ההורות בתווך שבין מציאויות מנוגדות ומתנגשות:

1. בין הקלות הבלתי נסבלת לבין הדרשנות הבלתי נסבלת.

מלכתחילה אין למעשה תנאים מקדימים כלשהם לכניסה לתפקיד ההורות, אך משנכנסו אליה נתבעים ההורים להיענות לציפיות רבות ומשתנות המופנות אליהם מסביבתם המשפחתית והחברתית ואף מעצמם.

2. בין אבדן הילדות לאובדן ההורות.

ילדים והורים ירדו כרוכים יחד לעולם. קיומו של האחד מותנה בקיומו של השני ואובדנו של אחד גורר בעקבותיו את אובדנו של השני. בעקבות שינויים בילדות ובתפיסת עולם הילדות גם ההורות תוהה היום על גבולותיה, אחריותה וסמכותה ובוחנת את מעמדה בהקשר לגבולותיה ומעמדה של הילדות.

3. בין הצלחת ילדים להצלחת הורים.

בעידן בתי הספר ומערכות החינוך והתפתחות תרבות הידע (טופלר, 1992) מזהים הורים רבים את הצלחתם כהורים עם הצלחת ילדיהם בקניית ידע ודעת במסגרת המערכות האמונות על כך. מציאות זו מותירה את ההורים בתחושת חוסר אונים לגבי הצלחתם, והם תובעים אותה מהמורים שנתפסים כבעלי המפתחות למחוזות ההצלחה.

4. בין שינוי תרבותי לבין שימור תרבותי.

בעידן הרב-תרבותיות והלגיטימציה לתפיסות עולם ולערכים שונים תוהים הורים רבים על זהותם התרבותית-רוחנית, ועל דרכם החינוכית.

בתרבות מערבית הדוגלת בשינוי מתמיד ובחיפוש אחר החדש מאבדות תרבות הדור הקודם והמסורת את מקומם וחשיבותם. הורים החפצים בכל זאת להנחיל את תרבותם ומסורותיהם, ולוא בחלקם, מתלבטים עד כמה, איך, איפה ומתי לעשות זאת ?

5. בין השתלבות חברתית-תרבותית לבין התבדלות וייחודיות.

המתח בין השתלבות להתבדלות מלווה הורים מתרבויות ואמונות ייחודיות. ההורים שואלים שאלות בתחום זה גם לגבי עצמם וגם לגבי ילדיהם. בעולם שהוא בו זמנית אחיד וייחודי שאלות אלו מלוות את ההורים כל העת.

6. בין נכס לבין נטל.

כאן נקלעת ההורות לצומת התפיסות המנוגדות והמסרים הכפולים. יש והיא נתפסת כנכס לילדים, לחינוך ולהורים עצמם, נכס חשוב ומשמעותי שיש לחבור אליו ולהסתייע בו כדי לקדם הצלחות. אך בה בעת מתייחסים אליה לעיתים הילדים, מערכות החינוך ואף ההורים עצמם כנטל מעיק, מכביד, מקשה על מימוש רצונות ומגביל את החופש. החופש של הילדים ובעיקר החופש של המתבגרים השואפים להתנהג כרצונם, החופש של מערכת החינוך לפעול רק על פי דרכה והחופש של ההורים כמבוגרים בעלי קריירה ושאיפות אישיות.

מציאויות מנוגדות אלו יוצרות בקרב הורים, אוהבים ואחראים, מתח תפקידי ודילמות הוריות מורכבות.

<u>הדילמות ההוריות הן בשלושה תחומים</u>:

א. **<u>בתחום הקוגניטיבי</u>:** מה נכון – ומה אינו נכון: מהי הדרך הנכונה בהורות ? תחום זה כולל עמדות, תפיסות עולם, דעות, השקפות ומחשבות על פיהם מפורשים אירועים ומצבים ונקבעות התייחסויות והתנהגויות. מה נכון ומה אינו נכון על-פי איזו אמת מידה ? על-פי החוק, הדת, האמונה, התיאוריות הפסיכולוגיות ו/או הערכים התרבותיים ?

ב. **<u>בתחום האמוציונלי</u>:** מה מתאים – ומה אינו מתאים ? מהי הדרך המתאימה בהורות ? תחום זה כולל רגשות, תחושות וחוויות.

מה מתאים להורה לעשות על-פי אישיותו ומה אינו מתאים לו, כמו גם מה מתאים לילדו, למשפחתו ולסביבתו וכיצד לעשות התאמות בין ההתאמות השונות.

ג. **<u>בתחום ההתנהגותי</u>:** מה משפיע – ומה אינו משפיע. תחום שכולל התנהגויות ועשיות הוריות.

מה מתוך הפעילות ההורית מקדם את ההורה להשגת מטרות הוריות ובאותה מידה מה בהתנהגותו בפועל מרחיק אותו מהן. כמו גם אילו התנהגויות מקובלות ונעימות לו ואילו אינן נעימות או נהירות לו. באילו התנהגויות הוא שולט ואילו התנהגויות אינן ידועות לא ואינן בשליטתו. נובעת מכאן שאלה הורית מרכזית כיצד לבחור ולאמץ התנהגויות ועשיות משפיעות המקדמות הצלחות בהשגת מטרות הוריות ?

למעשה נמצאים הורים במתח המתמיד בין : צריכים, רוצים ומסוגלים.
צריכים על-פי חוק, ציוויים, ציפיות ובקשות. רוצים מתוך ערכים, תפיסות עולם, שאיפות ואמונות. מסוגלים על סמך ידע, מיומנויות ומודעות אישית ותפקידית.

יש לציין שבזמננו המתח בין מרכיבים אלו עוד מחריף משום ריבוי האלטרנטיבות בכל מרכיב וריבוי אפשרויות הצירופים ביניהם. מצב זה מעצים את המתח ההורי, גורם קשיים ומעלה שאלות.

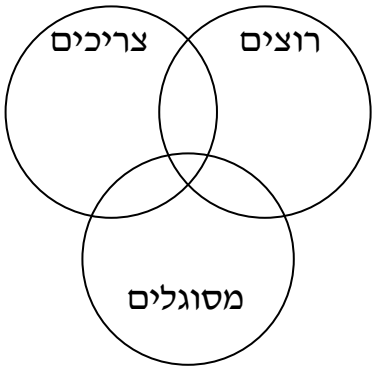

תת מציאויות הוריות

לכן, המציאות ההורית מאופיינת, כיום, במתח הזיקות שבין מרכיביה ובעמימות, אי-ודאות וקונפליקט לגבי כל מרכיב בפני עצמו.
ניתן לומר שבמציאות זו הבלבול, המבוכה, הספק וחוסר הבטחון כמו גם החרדה והדאגה הם מנת חלקם של רוב ההורים. משום כך התפקיד ההורי מוגדר בזמננו כתפקיד עמוס, דילמי, קונפליקטואלי ועמום.
המציאות ההורית המורכבת, אופיו של התפקיד ומגוון מטלות ההורות יוצרים צרכים הוריים משני סוגים: צרכים פסיכולוגיים (מסלאו, קלי) וצרכים תיפקודיים.

הצרכים הפסיכולוגיים הם:

* צורך בהפחתת המתח ההורי ובמציאת איזון;
* צורך בתחושת אונים ושליטה;
* צורך בהגשמה עצמית הורית;

ביחד עם צרכים אלו יש להורים צורך בסיסי בהכרה, קבלה ואישור לקיומם, אחריותם ותיפקודם כהורים.

הצרכים התיפקודיים של הורים הם צרכים בתחום הידע והדעת, הכלים והמיומנויות ובתחום המודעות והזהות ההורית-תפקידית.
במציאות זו זקוקים הורים למענים לצרכיהם שיעצבו בעבורם קרקע יציבה ובטוחה לעמוד עליה, ולמשאבים מזינים, רלבנטיים ומעצימים מהם יוכלו לשאוב ידע ודעת, כלים ותובנות כדי ליצור זהות תפקידית מוצקה ומיומנויות ביצוע להפעלה.

המציאות ההורית המורכבת והדילמית מחד, וההכרה המתגברת בחשיבותה ומרכזיותה של ההורות להתפתחותו התקינה והכוללת של הילד, של ההורה ולשלומה ובריאותה של החברה בימינו, מאידך, מביאים אנשי מקצוע רבים כמו גם הורים-מודעים לעסוק בחקר הבנת מהותה של ההורות וחשיבותה. עיקר העיסוק הוא בחיפוש תשובות לשאלות:
א. מהי הורות טובה ומיטיבה ?
ב. כיצד ניתן לפתח ולהעצים אותה ?

הצעת המאמר היא להסתייע במשנה שנאמרה ע"י שמעון הצדיק כמקור מבהיר, מפרש ומעצב תובנות לשאלות אלו.

המשנה ***"על שלושה דברים העולם עומד על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים"*** עשויה לסייע בידינו למצוא כיווני תשובות ואולי אף תשובות. תפיסת

ההורות כעולם וכמהות היוצרת עולמות, מקיימת ומפתחת אותם והכרת יסודות העולם בהיבט הורי יתרמו, כך נראה, לקידום הבנתנו מהי הורות טובה ויספקו בידינו אף כיוונים להעצמתה.

חשיבות המשנה

מהותה ותוכנה של המשנה שהיא עוסקת בהגדרת היצירה – עולם – ומציינת מהם היסודות עליהם היא מתקיימת ובאמצעותם היא מתפתחת ונשלמת. בלשון ימינו, יש במשנה תוכנית יצירה ומצורפים לה הוראות יצור, שימור והפעלה.

חשיבותה הייחודית של משנה זו היא לגבי שתי רמות:
רמת הידע וההבנה ורמת הפעולה והעשייה.
ברמת הידע וההבנה מציגה המשנה את היסודות מהם מורכבת המערכת – העולם – ובאמצעותם היא מתפקדת. ברמה השניה – רמת הפעולה והעשייה – היא מצביעה על כלי הפעולה והעשייה בהם יש להשתמש כדי לבצע את המלאכה. חשיבותה היא אם כן בצרוף ובשילוב שהיא עושה בין ידע להתנהגות. המשנה משלבת את שני כיווני היהדות: הכיוון הריטואלי החיצוני ההתנהגותי הקובע כיסוד היסודות את העשייה בפועל – קיום מצוות, ואת הכיוון הספיריטואלי הרוחני הפנימי המעמיד בראש הפעולות תהליכים נפשיים ורוחניים שהם אמוניים והשכלתיים.
יתר על כן פרשני המשנה מבארים מדוע נאמרה משנה זו ע"י שמעון הצדיק ובמה היא יכולה לסייע בידינו:

"שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה מהנשארים מהן לבסוף, ולכן בצאתו מהעולם הזה מסר לבני דורו ג' מפתחות זהב לכל אוצרות ההצלחות" (יכין *).

משתמע מכאן, שיסודות העולם הנזכרים הם ***"מפתחות הזהב"*** להצלחות.
אמנם הגדרת הצלחות – מהי הצלחה ? משתנה מעת לעת ומאדם לאדם, אך הצלחה תמיד היא יעד ומטרה אנושית. היא מעידה על מהותו האנושית של האדם.
מהי אם כן הצלחת בריאת האדם על-פי משנה זו, ומהן הצלחות בהורות ?

"תכלית בריאת האדם שישלים נפשו ע"י גופו ב- ג' דברים:
א. בהשכלה לאסוף חכמות [והוא חיוביו לעצמו].

ב. בשמירת המצוות [הוא חיוביו להקב"ה לשמוע בקולו כתורתו, אף שלא יבין לפעמים טעם דבריו].

ג. ובמידת החסד והנדיבות [הוא חיוביו לחבירו]" (שם).

כאן מתבררת חשיבות הייחודית של המשנה שהיא מגדירה מהי הצלחה ומזהה בצורה הברורה ביותר מהם מפתחות ההצלחה, כיצד לרכוש אותם ואיך להשתמש בהם:

"וכולם כללם התנא בדבריו

<u>דתורה</u> היינו ההשכלה דהיא עומדת בראש כל החכמות וכולם כלולות בה.

<u>ועבודה</u> היא עבודת ה' לשמור מצוותיו.

<u>וגמילות חסדים</u> הוא חיוביו לחבירו דכ"ש לא ירע לו" (שם).

הבנת המשנה כעוסקת בעולם מצד האמצעים להצליח בו מעניקה לה את עיקר חשיבותה דווקא לגבי עולם ההורות בעת הזו. רוב רובו של העיסוק בהורות בימינו נובע מתחושות של מצוקות, קשיים ובעיות. לעומת גישה זו מעמידה המשנה גישה שונה ומדגישה את ההצלחות כרישא וכבסיס ליצירה ופיתוח עולם. יש לזכור כי אחרי משפט הפתיחה של פרקי אבות זו המשנה הראשונה במסכת ואף במיקומה ישנה אמירה. ניתן ללמוד מכאן שהמקור והמניע להבנה ולעשייה שבונים ומקיימים עולם הם ההצלחה. המשנה מציגה גישה חיובית ואופטימית להנהגת העולם ולפיתוחו.

משימת מאמר זה היא לבחון את משמעותם ותוכנם של מפתחות ההצלחה בעולם ההורות לפיתוחה והעצמתה של הורות מיטיבה ולקידומן של הצלחות הוריות.

<u>אדנים ומתווה לבחינת המשנה בהיבט ההורי</u>

<u>אדנים</u>: <u>האדנים עליהם מתבססת בחינת המשנה הם</u>:

א. השפה: השפה העברית, המילים והאותיות הן מהויות שהבנת פשרן היא הבנת פשרו ומהותו של העולם והבנת פשרם ומהותם של היסודות עליהם עומד העולם. שהרי בגישה היהודית באמצעותם נברא העולם.

לכן אעשה שימוש במילים בשורשן, מקורן ומשמעויותיהן כשורשי ההבנה והתובנה

ב. זהות העקרון המארגן: הגישה המנחה היא שהעולמות כולם בנויים ועומדים על אותם יסודות ומרכיבים ו***"עולם"*** היא מהות משותפת. לכן, ניתן ללמוד על העולמות כולם מחקר והבנת עולם אחד ולהפך מחקר העולמות על עולמו של היחיד.

ג. **מערכת כתבנית פועלת:** כבכל מערכת היסודות המרכיבים אותה פועלים במשולב, מקיימים ביניהם זיקות ויחסי גומלין ומשפיעים זה על זה. רק שילובם יחדיו יוצר מערכת. לענייננו כאן מערכת זו קרויה ***"עולם"***. יתרה מזאת כל יסוד הוא מובחן ובו זמנית כולל גם את שני היסודות האחרים. לכן עשויים להתקיים ביניהם ארבעה סוגי יחסים וחיבורים: כלולים אלו באלו, משיקים זה לזה, חופפים בחלקם ואף נפרדים ומובחנים זה מזה.

ד. **תובנה כתהליך מפתח:** הפירוש שמוצג במאמר זה והדגש על ההיבט ההורי נשענים על פירושי ראשונים ואחרונים המופיעים בספרות התורנית המתפתחת. לכן המאמר מתבסס על הים הגדול ומתכוון להוסיף טיפה משלנו.

<u>מתווה</u>:

המתווה בתוכו תתבצע בחינת המשנה הוא:

א. בירור תכני המשנה: עולם; תורה; עבודה; גמילות חסדים והבנת משמעותם כפי שהם מובהרים בפירושי המשנה.

ב. תוצג אפשרות התאמתם ויישומם בעולם ההורות להבנת מהותו וקידום הצלחותיו.

<u>בריאת העולם ויצירת ההורות – מרכיבים, כלים ופעילות</u>

המשותף ל***"עולם"*** ול***"הורות"*** ששניהם מתהווים בתהליך של בריאה, של יצירה.

"בראשית ברא" מציין את דרך בריאת העולם:

"בתחילה עלה במחשבה לברואותו ***במידת הדין*** וראה שאין העולם מתקיים והקדים ***מידת הרחמים*** ושיתפה למידת הדין" (רש"י בראשית א', א').

העולם נברא, אם כן, על-ידי שני מרכיבים: ***דין ורחמים***.

---

* ר' ישראל ליפשיץ – תפארת ישראל

רק לצורך הבחינה והעמקת ההבנה נתייחס אליהם במאמר כעומדים כל אחד בפני עצמו, נפרד ומובחן לעצמו.

"בכל מעשי בראשית נאמר רק אלוקים שהוא מידת הדין כי התחלת המציאות הייתה רק ע"י הגבלת טובו וחסדו וצמצום אורו וסילוק השפעתו לא יכלו העולמות להתקיים אפילו רגע אחד. לכן אחר שנבראו העולמות שתף הקדוש ברוך הוא מידת הרחמים... כדי להשפיע חיות אל כל העולמות... ורק ע"י שתי מידות אלו שהן הארה

וצמצום, השפעה ומניעה יוכלו להתקיים העולמות. וכל הבריאה כולה היא תמיד ובלי הפסק פושטת צורה ולובשת צורה בהשגחתם הפרטית של השם יתברך על כל ברואיו במידת הדין ומידת הרחמים" (מאיר נתיב, 1960, עמ' 86).

אף ההורות נוצרת באמצעות אותם שני מרכיבים:
מרכיב **האונים**: "ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז" (בראשית מח, ג') שהוא מרכיב הדין, החוק והמשפט המוגשם באונות הגברית ובמערכות כוח ומשפט. למרכיב זה מצטרף מרכיב **הרחמים** שהוא מקום וסביבת יצירת האדם – הרחם הנשי המוגשם בסביבה מגינה, בטוחה, מספקת צרכים, נותנת על-פי הדרוש ומשפיעה בכל על תוצריה.

רק המפגש והשילוב בין שני המרכיבים: אונים ורחמים מאפשר את יצירת ההורות ופרי ההורות – האדם, כפי שאיפשרו את בריאת העולם.
שני המרכיבים יוצרים את המהות ההורית כפי שהם יוצרים את מהות העולם.

חולשת אחד המרכיבים או חלילה אובדנו מחד, ו/או חוסר יכולת לאזן ביניהם ולשלבם זה בזה במידה המתאימה מאידך, עלולים לעקר את ההורות ואת העולם ממהותם ואף במקרים קיצוניים לגרום להתפוררותם ולחורבנם.
חוסר אונים בהורות, אבדן שליטה, הם מקור ראשון להעדר ההורות. באותה מידה מיעוט הרחמים הוא גורם להזנחה הורית. בוודאי שמציאות הורית המאופיינת בחסר ובמיעוט מרחיקה את ההורות מההצלחות המבוקשות, ולעיתים אף מונעת אותן בכלל.

העולם ואף ההורות משתמשים במילים, במאמרות ובשמות כדי להיווצר וכדי ליצור עולמות: "ברוך שאמר והיה". הביטוי "ויאמר ה'... ויהי..." מקדם את שלבי בריאת העולם. ההנחה המוסכמת על אנשי הרוח וכיום גם על אנשי מקצוע היא שקיים קשר בין המילים בהן אנו משתמשים לבין המציאות, הפנימית והחיצונית, בה אנו חיים. המילים הם הכלים המשמשים את ההורים בבניית עולמו של הילד, באמצעותן הם מסבירים לו מי הוא? מהו העולם הגדול שסביבו? ומהם הקשרים והיחסים האפשריים בינו לבין העולם? זו היא למעשה מלאכתם של ההורים, שהיא בבחינת גילוי הסוד הגדול לילד: מי אני? מהו העולם? ומה קורה ביני לבין העולם.

בדרך זו נבראים עולמות ונוצר עולמו של הילד-האדם. בתהליך הבריאה משמשות המילים כאבני יסוד ובנין הן של עולם הילד והן של עולם ההורים, כפי ששמשו לבריאת העולם.

בהמשך לזיהוי המשותף של מרכיבים וכלים בבריאת העולם ויצירת ההורות, אנו מוצאים שקיימים מוטיבים ***משותפים*** בין עולם לבין הורות אף בפעילות המקיימת ומפתחת את העולם ואת ההורות. "עיני השם אלוקיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה". הקשר בין בורא עולם לבין בריאתו – העולם – הוא קשר תמידי ומתמשך. זהו גם הקשר שהוא תמצית ההורות.

קשר הקבוע שקיים בין הורה לילדו לאורך כל החיים, המתבטא ליווי מתמיד. בהבדל מכל הקשרים הבין-אישיים האחרים קשר הורה ילד אינו ניתן, עד היום, לניתוק. הורה וילד קשורים בקשרי דם וקשרים רגשיים עמוקים ביותר והם תמיד תמיד הורה וילד זה כלפי זה, אפילו במקרים קיצוניים בהם הקשר היום-יומי אינו מתקיים בפועל. בנוסף למוטיב הקשר הקב"ה פועל בעולם גם באמצעות החדשנות והשינוי "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". ניתן לומר שזהו גם המאפיין של ההורות – שינוי מתמיד בסביבה שמשתנה בלי הרף. נציין רק שמאפיין זה מאתגר מאוד את הפעילות ההורית שמחייב אותה לעשייה מתמדת, אך משתנה כל העת.
אף את סגנונות הפעילות לומדת ההורות מסגנונות הפעילות של הקב"ה בעולם. "הראה להם הקב"ה פנים זועפות, פנים בינוניות, פנים מסבירות, פנים שוחקות, פנים זועפות למקרא, פנים בינוניות למשנה, פנים מסבירות לגמרא, פנים שוחקות לאגדה. אמר להם הקב"ה אף על-פי שאתם רואים כל הפנים הללו אנוכי השם אלוקיך". תיאור זה הוא למעשה תיאור של מנהיגות. מכאן אנו למדים ומבינים שאף ההורות היא מנהיגות בפעולה ואלו הם סגנונות הפעילות שמבטאים את אומנות המנהיגות בהורות.

נראה, שהתגלתה בפנינו תמונת ההקבלה, ולעיתים אף הזהות, בין מרכיבי העולם ומרכיבי ההורות שהם: דין-אונים ורחמים; בין כלי בריאת העולם וכלי מלאכת ההורות שהם: מילים ומאמרות; ובין תכני הפעילות ואופניה כלפי העולם ובהורות שהם: קשר, ליווי, השגחה והנהגה.

על בסיס ההבנה של המהות המשותפת לבריאת העולם, קיומו ושמירתו וליצירת ההורות, קיומה והפעלתה נוכל כעת לגשת לבחינת מהותם של עמודי העולם והבנת משמעותם ויישומם בהורות כמאפשרים ומקדמים הצלחות כפי שנאמר במשנה: "ג' מפתחות זהב להצלחה: תורה, עבודה וגמילות חסדים".

<u>מפתחות ההצלחה שבידי ההורים:</u>

מפתח ראשון: <u>תורה – חכמה בהורות</u>

מהי תורה ?

"דתורה היינו ההשכלה דהיא עומדת בראש כל החכמות וכולם כלולות בה" (יכין, שם).
" התורה שלנו אינה צרור של סיפורים סתם, אלא ספר של דבר חוק ומשפט לעם ישראל" (סולובייצ'יק 1994, עמ' 11).

בתורה מגולם ומופיע "מכלול האמיתות העיוניות" (תשבי, עמ' שסד).
ועוד יותר מכך "בתורה הם כל הרזים העליונים החתומים, שאין בני אדם יכולים להשיגם. בתורה הם כל הדברים העליונים, הנגלים ושאינם נגלים בתורה הם כל הדברים שלמעלה ולמטה, כל ענייני העולם הזה ובכל ענייני העולם הבא בתורה הם" (תשבי, עמ' קנו).

התורה על כל תכניה ורובדיה נמשלה למים "כל הצמא ילך למים", מים שבלעדיהם אין חיים.
מכאן למדנו תורה היא חכמה, חכמת חיים. נשאלת השאלה מהי חכמה בהורות ?
המילה **חכמה** עצמה באמצעות אותיותיה מאפשרת לנו להבין עניין זה. הצעתנו היא לראות חכמה כמהות שמשמעותה הכוללת נוצרת ממרכיביה – האותיות מהן מורכבת המילה חכמה.

ח – מייצגת **ח**לום, **ח**זון ו**ח**ובות. ראשית ההורות בחלום, בחזון וברצון ליצירה המשכית, לקיומו וגידולו של ילד-אדם שהוא פרי ומושא של חלום. הורות מתקיימת באמצעות החזון שהוא פרי רוחה ולאורו היא הולכת. מימוש ההורות למעשה מתבטאים בחובות "חייב אדם בבנו" (מסכת קידושין).

כ – מייצגת את ה**כ**וחות, וה**כ**ישורים להיות הורים. זוהי יכולת בכוח (בפוטנציה). כולנו מצוידים במסוגלות הורית ועלינו להכיר, לזהות ולפתח את כלי ההורות כדי שנוכל לבצעה בפועל.

מ – מייצגת בהורות את ה**מ**טרות, ה**מ**חויבות ואף את ה**מ**כשולים.
היא מקדמת אותנו לקראת עיצוב מטרות הוריות, קביעת המחויבות ההורית ונותנת בידינו אפשרות לזיהוי המכשולים, שתמיד קיימים, במימוש ההורות בדרכה לאור החלון והחזון.

ה – מייצגת לגבי ההורות את **ה**ה**ה**זדמנויות ו**ה**ה**ה**תלבטויות שקיימות בהורות ומלוות אותה לאורך כל פעילותה.

אפשר לסכם ולומר ש**ח**זון, **כ**וחות, **מ**טרות ו**ה**זדמנויות יוצרים ביחד את החכמה בהורות.

חכמה בהורות היא גם מהות וכלי כלי לקיום, פיתוח ומימוש ההורות הלכה למעשה. בהיבט זה אין ספק, שחכמה היא עמוד מרכזי של ההורות.

מפתח שני: <u>עבודה – אומנות בהורות</u>

לעבודה שתי משמעויות, שני פנים. עבודת האיברים, כלומר עבודת הגוף שהיא עבודה גלויה ועבודת הלב – העבודה הצפונה שהיא חובות הלבבות. "חובת האיברים לא תשלמנה לנו כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותם ותאות לבנו לפעול אותם".
איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר: זו תפילה **1** עבודה שבלב היא התפילה.
הדיבור הפנימי, הדיאלוג עם עצמי, עם הזולת ועם ריבונו של עולם. עבודת התפילה היא עבודה שבלב בפנימיותו של האדם.

עיקר העבודה, היא התפילה, תפילה באמצעות המלה, כלי הדיבור. "כי המלות תהיינה בלשון והעיון בלב, והמלות כגוף לתפילה והעיון כרוח". כוונת התפילה היא ביטוי לעילוי ***הרצון*** האנושי להתחבר למהות נוספת עליונה. הרצון הוא הגורם הראשוני להיווצרותה של ההורות. הוא בא לידי ביטוי במילה "אב" שהיא משורש א.ב.ה – שמשמעו רצה. הרצון והרציה שהוא יוצר הם תחילתה של ההורות. הרצון ממשיך לבוא לידי ביטוי לאורך כל קיומה של ההורות ברצונם של הורים לתת ולהעניק לילדיהם כדי שיוכלו לגדול ולפתח את עולמם. עמוד העבודה כולל, אם כן, את הרצון, את הכוונה ואת כלי העבודה שהם המילים והדיבור.

גם בעבודת ההורות שני חלקים, עבודה האיברים החיצונים שהיא העבודה הגלויה שכוללת את הטיפול, ההזנה, ההגנה והשמירה. עבודת ההורות הסמויה יותר היא לגדל את רוחו ונפשו של הילד שהיא עבודת האיברים הפנימיים והיא העבודה הנסתרת מן העין. אף הפסיכולוגים (אריקסון, ויניקוט, הנדריקס) מהעת החדשה חוזרים ומלמדים אותנו כי בלי העבודה הפנימית בלי "ההתקשרות" בין ילד להורה אין גדילה, אין צמיחה ואין התפתחות וכתוצאה מכך ההורות אינה משיגה את יעדיה ואינה מקדמת את הצלחותיה.

רבנו בחיי בספרו "חובות הלבבות" מכריז בתוקף, שערכן האמיתי של המצוות הוא בכוונת-הלב: "שאין מעשה נשלם מבלי חפץ הנפש בו... שקוטב המעשה ***ועמודו*** בנויים על כוונת הלב ומצפונו" **2** חידושו היסודי של ר' בחיי, הוא בביסוס אורחות החיים בתפיסה היהודית על חובות פנימיות.

הורים אחראים גם על בריאות וגדילת הגוף וגם על בריאות וגדילת הנפש.
שתי אחראיות אלו באות לידי ביטוי ב"עבודת הלב בתפילה" [3].
עבודת ההורות העקבית והאחראית נעשית באמצעות הדיבור.

זוהי מצוות ההורות: "ושננתם לבניך ***ודברת*** בם בשבתך, בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" וכן "ולמדתם אתם את בניכם ***לדבר*** בם – בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" (דברים, ו, ז, י, יא, יט).

הורים מבצעים את עבודתם הפנימית-הרוחנית באמצעות הדיבור החיצוני והדיבור הפנימי וזהו עמוד העבודה בהורות.

מפתח שלישי: <u>גמילות חסדים – אהבה בהורות</u>

מעלת גמילות החסדים רבה וגדולה מאוד, אמרו חז"ל – "כל העוסק בתורה ולא עסק בגמילות חסדים דומה כמי שאין לו אלוה".
"אין לבטל דברי תורה מפני שום מצווה שאפשר לעשות על ידי אחרים ***חוץ מגמילות חסדים***".

קיומו של כל המין האנושי תלוי במידת הצדקה והחסד. "כי עיתים שונים יש לאדם בעולמו ובכל עת ועת זקוק הוא לסעד ועזר" (חפץ חיים, שם).
גמילות חסד בהורות מתבטאת לדעתנו באהבה שאוהב ההורה את ילדו. אהבה שבונה ומעצבת את הקשר בין הורה לילד. אהבה בהורות היא הכלי המרכזי באמצעותו פועלת ההורות ועליה היא עומדת בבחינת "עולם חסד יבנה" (תהילים).

---

1 תענית ב' ע"א
2 ספר חובות הלבבות, מהדורת א. צפרוני (ירושלים תרפ"ח) הקדמה עמ' 9
3 ג. שלום: שרידים חדשים מכתבי ר' עזריאל מגירונה

הכרה
בטוב

הידברות

א ה ב ה

↓

הזנה רגשית ונפשית

↓

יוצרת בטחון, חוסן והעצמת יכולות

אהבה בהורות נוצרת מאמון ובבה בעת גם יוצרת אותו. אמון, מלשון אם, הוא המשכו של הרצון שהוא ראשית ההורות. האמון הוא קודם כל האמון של ההורה בעצמו במסוגלות שלו למלא את תפקידו ההורי. אמון בילד שניתן לו בהיותו אחד, יחיד ומיוחד והוא כפקדון בידו. ואמון שדרכם המשותפת של ההורה ושל הילד – תצלח.

מתן אמון מאפשר את **ה**כרה **ב**טוב. ההכרה בטוב הקיים בילד, ביחודיות שבו ובטוב הקיים בהורה. הטוב עליו ניתן להשען ואותו יש לפתח. על יסודות אלו של **א**מון ו**ה**כרה בטוב מתפתחת בין ההורה לבין ילדו ובין ההורה לבין עצמו ושותפיו. ה**ה**דברות ההדדית במסע הגדילה והצמיחה. זוהי אהבה. אהבה זו היא ההזנה הרגשית והנפשית הדרושה הן לילד והן להורה כדי לגדול ולצמוח. אהבה יוצרת תחושת בטחון, מפתחת חוסן ומעצימה יכולות. בכך היא מאפשרת להורות למלא את ייעודה; לגדל, להצמיח ולפתח אדם שלם. חשוב לציין כי חסרונה של אהבה בהורות מעקרת אותה ממהותה ומונעת ממנה את הגשמת ייעודה והשגת הצלחותיה.

סוף דבר בראשיתו – לשמור , ולעשות ולקיים

הורים הם בני אדם שנפקדו, וכבעלי הפיקדון נהיו בעלי תפקיד.
תפקידם מורכב משלושה חלקים: לשמור את החיים, לעשות במובן של לגדל ולהצמיח, ולקיים את העולם. זאת באמצעות חוכמתם, אמונתם ואהבתם. כפי שאומרים בתפילת שחרית: "אבינו אב הרחמן, המרחם, רחם עלינו ותן בלבנו בינה

להבין ולהשכיל, לשמוע וללמוד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה״.

בכל שלושת חלקי התפקיד פועלים ההורים באמצעות שלושת עמודי העולם: תורה, עבודה וגמילות חסדים. רק עשייה הורית המתבססת על שלושת העמודים גם יחד תוך יצירת שילוב ואיזון ביניהם, יכולה, על-פי המשנה, להבטיח את קיומו ואת התנהלותו של העולם – עולם ההורות ועולם הילד הבוגר בהווה ובעתיד.

עמוד התורה משמעו, בעולם ההורות, הוא החכמה, החובה, המצווה והדין. כדי לרוכשם יש צורך בלימוד. תוצרי הלימוד הם הרחבת הידע, העמקת התובנה וגיבוש הדעה ההורית, בתהליך רוחני-לימודי זה נוצרת אוריינות הורית.

עמוד העבודה משמעו, בעולם ההורות, הוא הרצון והתפילה, המבוססים על אמון ואמונה. עמוד זה מתממש באמצעות הדיבור. תוצריו הם חוסן נפשי והעצמה של ההורות, של ההורה ושל הילד בו זמנית. זוהי אמנות ההורות. מתוכם מתפתח החוסן ההורי.

עמוד גמילות חסדים מתבטא באהבת ההורים לילדם. האהבה היא המנוע הגדול של ההורות. משמעותה של האהבה היא השפעתם המיטיבה של ההורים על ילדם, שהיא למעשה מנהיגות הורית בפעולה. הורות נוצרת מתוך חלום והיא נושאת תקווה להצלחה אין ספק שהמשנה מסייעת בידינו לאתר ולזהות את מרכיביו של עולם ההורות ואת שלושת העמודים, שהם ג׳ מפתחות להצלחה הורית:

אוריינות הורית, חוסן הורי ומנהיגות הורית.

כל שנותר לנו הוא לפתח את הדרכים, האמצעים והמסגרות לפיתוחם ולחיזוקם.

עמוד	תוכן	תהליך – הבט	פעולה	תוצר
ת ו ר ה	חכמה, חובה מצווה, חוק	רוחני	לימוד	השלמת שכלו אוריינות

	דין, השכלה **חכמה**			הרחבת הידע העמקת התובנה גיבוש דעה **אוריינות** **הורית**
עבודה	היטהרות תפילה כוונה רצון אמונה **אומנות**	נפשי	דיבור	חוסן נפשי עושר רגשי העצמה **חוסן הורי**
גמילות חסדים	נדיבות נתינה השפעה **אהבה**	התנהגותי	עשייה	מנהיגות השפעה מעורבות **מנהיגות** **הורית**

מספרנו : 2407